ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. V, 2 SECTIO G 1958

Z Katedry Teorii Państwa i Prawa UMCS
Kierownik: prof. dr Grzegorz L. Seidler

Radim FOUSTKA

O zagadnieniu norm politycznych w państwie socjalistycznym *

К вопросу политических норм в социалистическом государстве

The Problem of Political Norms in a Socialist State

Nadbudowę społeczeństwa tworzą idee i odpowiadające im instytucje społeczne (całość ideologicznych stosunków społecznych). Szczególną rolę między ideami odgrywają społeczne normy, tj. ogólne reguły postępowania ludzi, w których znajduje swój wyraz w społeczeństwie o klasach antagonistycznych wola pewnej klasy, a w społeczeństwie socjalistycznym — wola całego społeczeństwa. Normy różnią się od innych społecznych idei przede wszystkim tym, że wymagają pewnej dyscypliny dla dotrzymania swej treści. Według ważności postępowania ludzi w pewnych społecznych stosunkach z punktu zainteresowanej klasy, której wolę wyrażają, różni się w poszczególnych rodzajach norm stopień zainteresowania klasy w jej ogólnym dążeniu. Tym należy tłumaczyć i surowość dyscypliny, wymaganą przez poszczególne rodzaje norm. Społeczne normy są tworzone przez instytucje, które ustalają ich treść i dbają o dyscyplinę ich przestrzegania.

Według stopnia ważności rozróżniamy: 1) społeczne obyczaje, 2) normy towarzyskie, 3) normy polityczne oraz 4) normy prawne. Wszystkie społeczne normy możemy nazwać w całości prawidłami społecznego (obywatelskiego, socjalistycznego) współżycia. Niekiedy pewny stosunek społeczny jest regulowany równocześnie normami różnego rodzaju.

---

* Prof. dr Radim Foustka, kierownik Katedry Teorii Państwa i Prawa Uniwersytetu Karola w Pradze od szeregu lat współpracuje z Katedrą Teorii Państwa i Prawa UMCS. Niniejsza praca jest jedynie zarysem nowej koncepcji norm politycznych, dyskutowanej w Katedrze Teorii Państwa i Prawa oraz na Wydziale Prawa UMCS podczas pobytu prof. R. Foustki w Lublinie w październiku 1957 roku. W dyskusji zarysowały się stanowiska odmienne od poglądów prof. Foustki.

Społeczne obyczaje są prawidłami postępowania, które regulują postępowanie z punktu widzenia życia społecznego, o drugorzędnym znaczeniu (np. pozdrowienie), ale należą do nich i nieprawnicze obyczaje (np. handlowe). Instytucją, która je wytwarza, jest opinia publiczna. Co jest słuszne, a co jest niesłuszne, w tym wypadku, wynika z poglądu ludzi.

Normy towarzyskie są wytwarzane również przez opinię publiczną. Są prawidłami postępowania, wytworzonymi według poglądu co jest dobre, a co złe, co jest godne pochwały, a co — potępienia. Sankcją za naruszenie społecznych norm obyczajowych i towarzyskich jest reakcja opinii publicznej.

Normy polityczne są prawidłami postępowania, wyrażającymi wolę pewnej klasy (bądź całego społeczeństwa), w ostatniej instancji określoną warunkami materialnymi jej bytu. Ustalają one jakie ma być postępowanie ludzi, aby były przeprowadzone bądź zabezpieczone takie stosunki między klasami (częściami klas), przejawiającymi się w ich udziale w sprawach państwa, w kierowaniu czynnościami państwa oraz w określaniu zadania, treści i formy czynności państw, jakie są dogodne i przydatne klasie, której wolę wyrażają. Chodzi więc szczególnie o wyrażenie woli, jak ma być pokierowane państwo, jak mają być określone jego zadania i jaka ma być treść i forma czynności państwa. W wypadkach, gdy idzie o szczególnie ważne zainteresowania klasy rządzącej, treść norm politycznych pokrywa się z treścią norm prawnych.

Normy polityczne tworzy najszersza społeczna organizacja polityczna — państwo oraz inne niepaństwowe organizacje polityczne; w państwie socjalistycznym — dobrowolne organizacje pracującego ludu. W pierwszym przypadku są one (normy polityczne) zabezpieczone dyscypliną państwową, w przypadku drugim — dyscypliną partyjną (w partiach politycznych) bądź dyscypliną organizacyjną (w innych dobrowolnych organizacjach). Wynikają stąd dwie wielkie grupy norm politycznych.

W społeczeństwie dążącym do socjalizmu i w społeczeństwie socjalistycznym normy polityczne wydają po pierwsze różne organy państwowe. Są to wszystkie organy władzy, a więc wybrane organy, składające się z bezpośrednich przedstawicieli ludu, głównie najwyższe organy władzy państwowej (np. w Czechosłowacji Zgromadzenie Narodowe i Słowacka Rada Narodowa). Następnie są to najwyższe organy administracyjne, wybrane czyli ustanowione przez najwyższy organ władzy państwowej, bądź bezpośrednio mu podległy (w Czechosłowacji Prezydent Republiki i Rząd). Inne organy państwowe nie mogą tworzyć norm politycznych.

W Czechosłowacji np. normy polityczne mogą być zawarte w adresach i rezolucjach Zgromadzenia Narodowego i Słowackiej Rady Narodowej, w różnych oświadczeniach (referatach programowych), Prezydenta Republiki, Przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego, dopóki mówi

w imieniu całego ciała (np. przy zagajeniu posiedzenia), w oświadczeniach Premiera, dopóki mówi w imieniu Rządu (np. przy rządowych deklaracjach), w uchwałach Rządu, uchwałach Partii i Rządu itd.

Następnie normy polityczne są wydawane przez organy dobrowolnych organizacji ludu pracującego, w pierwszym rzędzie przez organy partii komunistycznej. Można podzielić je na: 1) prawidła określające takie postępowanie członków organizacji, jakie uważają powołane organy organizacji za konieczne bądź przydatne do osiągnięcia celu zawartego w programie organizacji (normy nie organizacyjne) oraz 2) prawidła takiego postępowania członków organizacji w ich wzajemnym kontakcie organizacyjnym i prawidła wprowadzające takie stosunki między członkami organizacji a ich organami i ich organami nawzajem, jakie uważają powołane organy za konieczne i przydatne do tego, aby organizacja jak najlepiej służyła do osiągnięcia celu, wytyczonego jej programem (normy organizacyjne).

Normy polityczne (nie organizacyjne), tworzone przez dobrowolne organizacje ludu pracującego, są zawarte (według ich politycznych poglądów nienormatywnego charakteru) głównie w ich programach, w postanowieniach organów frontów narodowych (ludowych). Polityczne normy bywają zawarte i w oświadczeniach poszczególnych członków tychże organizacji, dopóki mówią oni w imieniu takowej oraz z jej upoważnienia. Normy polityczne dobrowolnych organizacji ludu pracującego bywają wydawane, zwłaszcza jeżeli chodzi o partię komunistyczną czy front narodowy (ludowy), w formie apelu do członków organizacji bądź do wszystkich obywateli, wzywającego do określonych czynności.

Organizacyjne normy polityczne zawarte są w regulaminach organizacyjnych np. razem z innymi poglądami politycznymi nienormatywnego charakteru w statutach dobrowolnych organizacji ludu pracującego.

Kierownicze stanowisko partii komunistycznej w systemie dyktatury proletariatu prowadzi do tego, że jej normy polityczne mają pierwszorzędne znaczenie i wpływ ich wykracza daleko poza ramy partii. W określonych przypadkach normy polityczne wydaje Komitet Centralny partii razem z rządem w uchwałach partii i rządu (które poza normami politycznymi mogą zawierać i normy prawne, ponieważ ich współwydawcą jest organ państwowy).

Normy prawne są ogólnie obowiązującymi prawidłami, przez państwo w szczegółach z góry wyznaczonymi w formie postanowienia lub uchwały, zabezpieczonymi i wymuszonymi całą wagą aparatu przymusu państwa, które wyrażają wolę klasy panującej (bądź całego społeczeństwa), jakie ma być postępowanie ludzi, aby były zabezpieczone, zapewnione i rozwijane stosunki społeczne, przydatne i dogodne dla klasy panującej (bądź całego

społeczeństwa) oraz aby był osiągnięty cel, ku któremu zmierza państwowe kierownictwo społeczeństwa tejże partii. Klasa rządząca reguluje normami prawnymi tylko te stosunki społeczne, których regulację uważa za bardzo ważną, wymagającą przeprowadzenia przy pomocy środków przymusu. Pozostałe stosunki społeczne reguluje innymi rodzajami norm.

Wszystkie rodzaje norm, ustanowione przez klasę robotniczą jako klasę rządzącą razem z pracującym chłopstwem i pozostałymi ludźmi pracy mają jedną zasadniczą treść — są wyrazem jednolitej klasowej woli. Dlatego w niektórych przypadkach poszczególne rodzaje norm, regulujące ten sam stosunek społeczny, pokrywają się. W konkretnych przypadkach treść poszczególnych norm nie musi się oczywiście pokrywać. W szybkim tempie życia społeczeństwa, zdążającego do socjalizmu bądź budującego socjalizm zdarza się, że norma prawna szczególnie przestarzała stanie się sprzeczna np. z normą towarzyską lub polityczną. Sprzeczność trwa dopóty, dopóki norma prawna nie zostanie zmieniona, np. odwołana.

Główna różnica między normami towarzyskimi, politycznymi a prawnymi w państwie socjalistycznym polega na ścisłości, powadze i surowości ich sankcji i tym samym na surowości dyscypliny, której wymaga do swego pełnienia. Sankcje norm towarzyskich nie są w większości obligatoryjne (tak jak w ogóle normy towarzyskie) i uzależnione są tylko od pozytywnej lub negatywnej reakcji opinii publicznej. Opinia publiczna tworząc normy towarzyskie i formując reakcję w wypadku ich naruszenia (rodzaj sankcji) jest zjawiskiem raczej żywiołowym i nie zinstytucjonizowanym. Normy prawne mają natomiast sankcje bardzo stanowczo wyrażone i właściwe organy państwowe powołane do tego, aby je doprowadzać do skutku, w przypadku ich naruszenia. Sankcje w znacznej ilości przypadków dotyczą pozbawienia wolności, majątku, w ważniejszych przypadkach i pozbawienia życia. Sankcje norm politycznych są niekiedy wyrażone z konieczności podobnie do norm prawnych (niektóre normy niepaństwowych organizacji społecznych), kiedy indziej nie są dokładnie formułowane. Ich zastosowanie w stosunku do tego, kto je przekroczył, jest jednakże bardziej dające się odczuć niż w normach towarzyskich.

Ogólną sankcją normy politycznej jest utrata zaufania. Członek określonej dobrowolnej organizacji ludu pracującego, który nie spełnia norm politycznych, wydanych przez tę organizację, wydanych przez państwo i organizacje frontu narodowego (ludowego) z partią komunistyczną na czele, traci zaufanie organizacji, której jest członkiem, zaufanie wyborców, zaufanie frontu narodowego (ludowego), co odbije się w ten czy inny sposób na jego dalszym życiu (nie będzie nadal sprawował funkcji oraz nie będzie wybierany do ich pełnienia itd.). Państwowy funkcjonariusz lub pracownik, naruszywszy poważnie normy polityczne, wydane przez pań-

stwo (naruszywszy więc dyscyplinę państwową), straci zaufanie swych przełożonych i może być ewentualnie przeniesiony, odwołany z dotychczasowego miejsca itd. Oprócz tego są w statutach i regulaminach organizacyjnych organizacji ludu pracującego dokładnie wyrażone niektóre specjalne sankcje (upomnienia, nagana, wykluczenie) za poważniejsze naruszenie norm politycznych.

Przy przestrzeganiu wszystkich rodzajów norm w państwie socjalistycznym sankcja i groźba ich spełniania nie grają oczywiście głównej roli. Tu odgrywa rolę dobrowolne zachowanie dyscypliny. Jeżeli jest ono w socjalistycznych normach prawa pierwszorzędnym sposobem urzeczywistnienia, to jest ono w urzeczywistnianiu norm towarzyskich sposobem jedynym, a w normach politycznych odgrywa rolę daleko ważniejszą niż jakiekolwiek zastosowanie pomocnicze sankcji politycznych. Jeżeli chodzi o członkostwo dobrowolnych organizacji ludu pracującego, wychodzi się z założenia, że członkowie sami określają (w partii komunistycznej szczególnie) stopień świadomości politycznej, przesądzający o charakterze, a zwłaszcza o zdyscyplinowaniu. Podobnie stosunek całego społeczeństwa do norm politycznych w państwie socjalistycznym zależny jest od jego świadomości. Kształtowanie zaś świadomości politycznej jest ciągłym procesem, kierowanym przez partię, która zmierza do zaszczepienia w społeczeństwie dobrowolnego przestrzegania norm politycznych. W licznych przypadkach, gdy norma polityczna ma np. formę apelu do społeczeństwa, nie jest nawet możliwe zastosowanie z powodzeniem jakiejkolwiek sankcji. A jednak w państwie socjalistycznym na apel odpowiada dobrowolnie przeważna większość obywateli (przykładem może być wezwanie tow. Gomułki w ostatnich polskich wyborach do wyborców, aby głosowali bez skreśleń).

W dyskusji o normach politycznych pojawił się pogląd, że normy polityczne ograniczają swobodę, która równa się temu, czego nie zabraniają normy prawne. Pogląd ten nie jest słuszny. Normy prawne nakreślają swobody polityczne obywateli poprzez ustanowienie, jakie postępowanie obywateli jest na tyle szkodliwe dla społeczeństwa, że musi być zakazane kosztem absolutnej swobody jednostek. Zakres czynności jednostki, która w państwie socjalistycznym poza tym ograniczeniem pozostaje areną jej obywatelskich swobód, jest wielki. Do osiągnięcia celu naszego społeczeństwa — zbudowania socjalizmu służą jednakże tylko niektóre czynności, inne osiągnięciu tego celu przeszkadzają. Zadaniem partii komunistycznej jako kierowniczej siły państwa socjalistycznego, najwyższych władz państwowych i wszystkich dobrowolnych organizacji ludu pracującego jest wskazywanie masom co robić i jak robić, żeby osiągnęły swój cel. Realizuje się to właśnie poprzez normy polityczne. Naruszenie tych norm nie ma i nie może mieć jako następstw, konsekwencji praw-

nych, które równałyby się ograniczeniu swobody jednostki normami prawnymi. Każda jednostka może nie posłuchać normy politycznej, wydanej przez partię lub inną dobrowolną organizację ludu pracującego, jeżeli nie zależy jej na ich zaufaniu. Ba, jeżeli nie jest dzięki swemu stanowisku służbowemu (np. funkcjonariusz w aparacie państwowym) związana w konkretnym przypadku państwową dyscypliną, nie musi usłuchać nawet normy politycznej wydanej przez państwo (tak np. profesor uniwersytetu jest obowiązany dotrzymywać politycznych wytycznych wychowania na wyższych uczelniach, wydanych dla niego przez odpowiednie organy, ale nie jest związany np. apelem do obywateli, aby pomogli przy pracach rolniczych).

РЕЗЮМЕ

По степени вескости автор различает четыре вида норм регулирующих общественное поведение людей в социалистическом государстве:

1. Обычные нормы (общественные навыки), как правила поведения, имеющие второстепенное значение; создает их общественное мнение.

2. Общественные нормы, которые формирует тоже общественное мнение.

3. Политические нормы, которые формирует так государство (первая группа) как и негосударственные политические и общественные организации (вторая группа); эти нормы не имеют юридического характера, проявляются в актуальных программах, воззваниях и аналогичных актах государственных и партийных органов и общественных организаций.

4. Юридические нормы, которые издаются государством в специфических и строго определенных формах.

По мнению автора главная разница между ними состоит в различии санкций.

В случае нарушения норм первого и второго вида является реакция общественного мнения. Санкция для политических норм обеспечена, в общем, государственной дисциплинной (для первой группы политических норм) или дисциплиной партийной, либо дисциплиной общественной организации (для второй группы политических норм). Получает она также форму потери доверия (у избирателей, руководителей и т. п.). Санкция юридических норм имеет самый строгий характер в виде принудительной их реализации при помощи государственного аппарата принуждения.

По мнению автора, при выполнении всех видов норм самым важным моментом является сознательная дисциплина поведения.

Автор в своих выводах проводит подробный анализ именно политических норм, которые не были до сих пор предметом внимания и анализа в социалистической теории государства и права. Автор рассматривает их в трех направлениях: с точки зрения субъекта, который их создает, с точки зрения их содержания и, наконец, способа обеспечения их выполнения.

SUMMARY

The author distinguishes four kinds of norms of social behaviour in Socialist countries, the former being classed according to their degree of importance. These are:

1. Habitual norms (social customs) as rules of behaviour of secondary importance which are created by public opinion.

2. Social norms, also created by public opinion.

3. Political norms, created by the state (first group) as well as by political and social organizations (second group). These norms have no legal form, but are included in various kinds of current programmes, appeals and similar acts of organs of the state, the party, or different social organizations.

4. Legal norms, created by the state within special and strictly defined forms.

The chief difference between these kinds of norms, according to the author, lies in the difference in sanction.

Disobedience of norms belonging to group one and two has the reaction of the public opinion as the only sanction. For political norms, generally speaking, the discipline due to the state (in case of the first group of political norms) or the discipline of the party or organization (in case of the second group of political norms) consists the sanction. Sometimes it takes the shape of a danger of loosing confidence (of the constituents, superiors etc.). The sanction of legal norms is guaranteed in a most precise manner by way of enforcing them by means of special organs of the state.

In an execution of all the norms, according to the author, conscientious and disciplined behaviour of the people is by far more important than threat and sanction.

The author analyses more closely the political norms, since these have so far been neglected and not analysed properly from the point of view of Socialist theory of state and jurisprudence.

He describes them in three aspects: that of the subject creating them (who may create them), that of their contents, and finally that of the way in which their execution may be secured.

Papier druk. sat. III kl. 80 g. Format 70x100 Druk str. 8.
Annales U.M.C.S. Lublin 1957. Lub. Druk. Prasowa—Lublin, Unicka 4 Zam. 4592 12.XI.58 r.
700 + 125 egz. K-5 Data otrzymania manuskryptu 12.XI.58 r. Data ukończ. druku 31.I.59 r.